

Joanna SZERSZUNOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

joannaszersz@gmail.com

ANALIZA KONOTACJI LEKSEMU MIÓD W ZASOBACH WYBRANYCH JĘZYKÓW EUROPEJSKICH

1. WPROWADZENIE

W perspektywie językowo-kulturowej leksyka kulinarna stanowi bardzo interesujący wycinek leksykonu każdego języka naturalnego. Badania dotyczące jej prowadzone są zarówno w perspektywie jednojęzycznej, na przykład na materiale języka polskiego (Witaszek-Samborska 2005) i angielskiego (Pinnavaia 2010), jak i w ujęciu kontrastywnym (Szerszunowicz, Vidović Bolt 2014; Goshkheteliani, Szerszunowicz 2016) i translatorycznym (Szczęk, Kałasznik 2015). Liczne studia z tego zakresu wpisują się w nurt badań interdyscyplinarnych, co w naturalny sposób uwarunkowane jest ich przedmiotem (Łeńska-Bąk 2007).

W wielu pracach językoznawczych słowo *miód* występuje jako nazwa jednego z produktów spożywczych uwzględnionego w analizach leksyki kulinarnej. Na szczególną uwagę zasługują dwa opracowania w całości poświęcone omówieniu znaczenia językowo-kulturowego wyrazu *miód*. Pierwsze z nich to książka Marineli Soares (2016), w której przybliżono specyfikę przysłów z komponentami pszczoła (*abelha*) i miód (*mel*) w portugalskich przysłowiach, ukazując ją na szerszym tle kulturowym. Drugim jest artykuł Agaty Kwaśnickiej-Janowicz (2012) zatytułowany *Miód i jego znaczenie kulturowe w świetle faktów językowych*. W kontekście badań kulturowych należy również wymienić prace Katarzyny Łeńskiej-Bąk (2006a, 2006b), która omawia znaczenie miodu w sferze magii i medycyny oraz jego funkcję obrzędową.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie tych konotacji leksemu MIÓD, które są obecne w związkach frazeologicznych wybranych języków europejskich: polskiego, angielskiego, niemieckiego, włoskiego i francuskiego. Materiał badawczy został wyekscerpowany z różnorodnych słowników ogólnych i frazeologicznych. Metodologia badawcza nawiązuje do propozycji Anny Pajdzińskiej (2006) i Grzegorza Szpili (2001). W pracy przyjęto założenie, że pewne standardowe asocjacje, które nie wchodzą do znaczenia leksemu, są istotne dla motywacji związku frazeologicznego.

2. ZNACZENIE KULTUROWE MIODU

Miód pszczeli jest znany człowiekowi od zarania dziejów. Jak podaje Władysław Kopaliński (SMiTK: 774), słodzono nim pokarmy i napoje już w starożytności. Używany był również jako lekarstwo (Soares 2016: 13). Miód występował w różnych odmianach: ten z Hymetu w Attyce „słynął z jasnej barwy i zapachu; sycylijski był przysłowiowo dobry; korsykański – cierpki i gorzkawy; czarnomorski – trujący, wywołujący obłąd” (SMiTK: 774). Już w paleolicie podbierano miód wytwarzany przez dzikie pszczoły w warunkach pierwotnych, tj. w dziuplach, następnie rozwijano stopniowo systematyczną hodowlę pszczół. Obserwacja tych owadów pozwoliła na zaznajomienie się z ich życiem. Wysokie wartościowanie pszczół i ich pracy sprzyjało mitologizacji i sakralizacji nie tylko ich samych, ale również wytwarzanego przez nie miodu (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 39)¹.

Ze względu na swoją barwę miód symbolizuje związek ze słońcem i boską sferą (SSK: 227). Według dawnych wierzeń miód był rosą zbieraną przez pszczoły nie tylko z kwiatów, ale również w górnych warstwach powietrza². Z tego powodu sądzono, że miód miał właściwości mistyczne – używano go do wznoszenia toastów za zmarłych i podawano dzieciom, którym miał on zapewnić pozyskanie takich przymiotów, jak mądrość i dar wymowy (SMiTK: 774).

Miód symbolizował również odrodzenie lub zmianę osobowości wskutek inicjacji, w Indiach – również wyższe ego (SSC: 258). Jako pro-

¹ Drugim produktem podlegającym tym procesom jest wosk.

² O mistycznej słodyczy miodu pisze Samuel Coleridge w ostatnich wersach poematu Kubla Khan (1797–1798): „Bo karmił się miodną rosą / I pił rajskie mleko” (SST: 131).

dukt tajemniczego procesu przetwarzania stanowi odpowiednik „indywidualnej pracy duchowej człowieka nad sobą” (SSC: 258). U Egipcjan i Żydów miód oznaczał wtajemniczenie i mądrą dysputę (SSK: 227)³. Znano go w kulturze sumeryjskiej, w której wykorzystywano jego właściwości energetyczne i terapeutyczne, oraz w Chinach, gdzie uważano miód za środek leczniczy i wzmacniający (Soares 2016: 13). W tradycji muzułmańskiej miód był panaceum, przywracającym zdrowie chorem, wzrok – niewidomym, a życie – zmarłym (SSK: 227).

Na starożytnym Wschodzie miód był nie tylko pokarmem wotywnym, stosowano go również do namaszczenia i oczyszczania (SST: 131). Miodu, symbolizującego wieczną szczęśliwość, używano do balsamowania zwłok w Sparcie⁴, Scytii i Egipcie (SST: 131); Babilończycy smarowali zmarłych miodem, a Persowie nacierali ich woskiem (SSK: 226).

Znaczenie kulturowe miodu potwierdza jego występowanie w rozmaitych tekstach kultury. Miód symbolizuje mądrość – według legendy to właśnie miód był jedynym pokarmem Pitagorasa oraz Homera (SSK: 227, SST: 131). W mitologii skandynawskiej Miód Natchnienia był napojem, który zapewniał spożywającemu mądrość i natchnienie poetyckie (SSK: 227). W podaniach skandynawskich walkirie, służebnice zmarłych, nasycają miodem wiecznie zielony boski jesion o nazwie Igdrasil, który łączy za pomocą swojego pnia niebo z ziemią (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 47)

Miód pojawia się w mitologii greckiej jako pokarm Zeusa karmionego przez dwie księżniczki, z których jedna podaje mu owcze mleka, druga zaś – miód⁵, oraz w mitologiach skandynawskich jako składnik napoju powstającego z połączenia mleka z miodem. O napitku tym wspomina Homer⁶; u starożytnych Greków miód był eliksirem życia, nektarem bogów, spożywany na ucztach „na równi z wodą, oliwą i mlekiem” (SSK: 226).

W Biblii miód występuje wielokrotnie, na przykład w *Psalmie* (80 17) jako „miód z opoki” i w określeniu bogactw Ziemi Obiecanej jako kra-

³ Przykładowo wyznawcy Mitry podawali mystom do skosztowania i do umycia dłoni miód jako znak nowego życia (SSK: 227). Do inicjacji używano miodu również w Grecji (SST: 131).

⁴ W Sparcie właściwie zatapiano zwłoki w miodzie (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 48).

⁵ Według legend pszczoły karmiły Zeusa i Platona, kiedy byli oni dziećmi (SMiTK: 774).

⁶ Napój z mleka z dodatkiem miodu znany był w rozmaitych kulturach, np. pili go Majowie (Soares 2016: 15).

iny mlekiem i miodem płynącej (SSK: 226)⁷. Ponadto miód symbolizuje wyrocznie i wieszczanie: Ezechiel, który miał zjeść księgę proroctwa na znak przyjęcia posłannictwa, oznajmia: „I zjadłem ją, a była w ustach moich jak miód słodka” (Ezechiel 3,3). Na pustyni Jan Chrzciciel żywił się szarańczą i miodem leśnym (Ew. wg Mat. 3,4).

Miód symbolizuje również krasomówstwo: „Plastrem miodu są słowa ozdobne, słodkością duszy i zdrowiem dla kości” (Ks. Przypowieści 16,24), przy czym należy zaznaczyć, że pojawia się również jak znak pochlebstwa i fałszu, na przykład we fragmencie: „Kapiącym plastrem miodu są wargi nierządnicy (Ks. Przypowieści 5,3). Miód oznacza słodycz, co ilustruje następujący cytat: „Plastrem miodu kapiącym wargi twoje, oblubienico, miód i mleko pod językiem twoim” (Pieśń nad Pieśniami 4,11).

Wierzono, że miód jest afrodyzjakiem i zwiększa płodność – erotyczną symbolikę miodu można wiązać ze spożywaniem miodu pitnego (SSK: 131)⁸. Miód symbolizował również czystość i dziewictwo – zwrot *dobrac się do miodu* może wyrażać znaczenie ‘pokonać opór dziewczyny’. Symbolika czystości miała znaczenie również w innym kontekście: miód mógł przywracać czystość rytualną w działaniach obrzędowych (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 48). Przypisanie tej wartości mogło być uwarunkowane trwałością miodu – jeśli jest on właściwie przechowywany, nie psuje się⁹. Fakt ten skłaniał do domysłów na temat zapewniania przez miód nieśmiertelności (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 48).

W kulturze miód pełnił funkcje apotropieczne, tj. zabezpieczające przed negatywnymi skutkami zetknięcia z sacrum, oraz mediacyjne w obrzędach przejścia. Był on wykorzystywany w medycynie ludowej – podstawą jego zastosowania była wiara w jego właściwości. Stosowano go nie tylko jako środek zapobiegający chorobom oraz jako lek na zatrucia, owrzodzenia i rany, febrę, ukąszenie żmii, ale również w uzdrawianiu z obłąkania (Łeńska-Bąk 2006a). Warto dodać, że u starożytnych Słowian miód nie był spożywany poza sytuacjami rytualnymi (Łeńska-Bąk 2006b).

⁷ „Zwątpilem, aby go (...) wywieść z ziemi owej do ziemi dobrej i przestronnej, która opływa mlekiem i miodem (...)” (Ex. 3, 8).

⁸ Z tego powodu dżinizm zakazywał spożywania miodu (SST: 131).

⁹ Miód zawiera substancję bakteriostatyczną o nazwie inhibina, która hamuje rozwój bakterii. Ma ona działanie konserwujące i lecznicze (Kwaśnicka-Janowicz 2012: 48).

W perspektywie kulturowej ważna jest również zdolność miodu do ulegania fermentacji. Jeśli wodny roztwór miodu podda się temu procesowi, powstanie miód pitny. W Polsce był on znany – podobnie jak piwo – przed przyjęciem chrześcijaństwa; w okresie średniowiecza stanowił źródło dochodu – wywożony był na zachód Europy (ES, 3: 218)¹⁰. Miód wykorzystywany jest przy wytwarzaniu słodkich wypieków, co znalazło odzwierciedlenie w nazwach *miodownik* i *miodowniczi*.

3. FRAZEOLOGIZM: KWESTIE TERMINOLOGICZNE

We wstępie do książki o porównaniach frazeologicznych Alicja Nowakowska (2005: 22) zauważa, że „nieład terminologiczny jest w tej dziedzinie większy niż w innych działach językoznawstwa”. Andrzej M. Lewicki (1974: 151) stwierdza, że nie ma „jednej frazeologii, lub, jeśli kto woli, frazeologia jest nauką wieloaspektową. Każda z odmian frazeologii zakłada inny sposób patrzenia na język i inne stawia sobie cele”. Można mówić o frazeologii w ujęciu wąskim, w którym frazeologizm utożsamia się jest z idiomem (EJO: 244), oraz o ujęciu szerokim: w nim frazeologia obejmuje oprócz idiomów inne różnorodne połączenia wyrazowe (SIPJ: 40), zarówno metaforyczne, jak i niefiguracywne, między innymi kolokacje, terminy itp. (Wray 2008: 9–12), czyli, innymi słowy „połączenia frazeologiczne o różnym stopniu zespolenia komponentów oraz stałe połączenia typu skrzydlatych słów, fraz etykiety językowej itp., które często wychodzą poza ramy połączeń wyrazowych (...)” (Lachur 2004: 222). Przysłowia są różnie traktowane przez badaczy: mogą być one włączane do frazeologii lub wyłączone z niej¹¹.

Z kolei ujęcie frazemetyczne „operuje tylko jednym kryterium konstytutywnym: odtwarzalnością elementu językowego w danej sytuacji i dla nazwania danej wiązki sensów („tego, co chcę powiedzieć”) (Chlebda 2001: 336)¹². Termin *frazem* oznacza „względnie trwałą formę językową, która w danej sytuacji stała się – niezależnie od swych cech

¹⁰ Jak podaje Zygmunt Gloger, „w XII w. ziemianie płacili nawet winy, czyli kary sądowe miodem” (ES, 3: 218).

¹¹ W takim ujęciu przysłowia są obiektem badań paremiologii, która traktowana jest – podobnie jak frazeologia – jako osobna subdziedzina językoznawstwa.

¹² O odtwarzalnych połączeniach wyrazowych w systemie językowych pisze Andrzej Bogusławski (1988: 19–65).

strukturalnych i semantycznych – przyjętym (nierzadko jedynym) sposobem wyrażania danego potencjału treściowego” (Chlebda: 2001: 336). Do frazemów należą między innymi takie połączenia wyrazowe jak: frazeologizmy klasyczne, przysłowia, formuły etykietalne, elementarne formy folkloru, komunikaty, skrzydlate słowa, tytuły, terminy złożone i terminologizmy, operatory metajęzykowe i metatekstowe, wyrażenia pragmatyczne.

W niniejszym artykule przyjmuje się, że związek frazeologiczny (frazeologizm, jednostka frazeologiczna) składa się z co najmniej dwóch wyrazów, jest metaforyczny lub niemetaforyczny i ma ustabilizowaną leksykalno-składniową postać¹³. Proponowana definicja nawiązuje do szerokiego rozumienia frazeologii, przy czym materiał badawczy nie obejmuje kolokacji, co wynika z faktu, że nie nawiązują one do konotacji kulturowych, oraz przysłów – z powodu ich dużej liczby zasługują one na osobne omówienie¹⁴.

4. KONOTACJE KOMPONENTU STAŁEGO POŁĄCZENIA WYRAZOWEGO

Składnikami stałych połączeń wyrazowych są słowa – jednostki obdarzone znaczeniem i w wielu przypadkach mające również konotacje, czyli które są odbiciem wyobrażeń kulturowych i tradycji związanych z danym wyrazem” (Apresjan 2000: 76). Jeśli przypisuje się je danemu referentowi, oznacza to, że nabywa on określonych „elementów znaczenia spoza ścisłej sfery semów istotnych” (Szczepankowska 2011: 82).

Podejmując próbę zdefiniowania terminu *konotacja*, Lidia Jordanskaja i Igor Mielczuk (1988: 17) proponują następującą definicję: „konotacja leksykalna jednostki leksykalnej L jest to pewna charakterystyka, którą L przypisuje swemu referentowi, i która nie wchodzi do jej definicji”. Pojawiające się w eksplikacji terminu określenie *charakterystyka* jest ogólne, bez wskazania, o jakiego rodzaju cechy chodzi w definicji.

¹³ O problemach terminologicznych we frazeologii zob. Szerszunowicz (2016: 40–46).

¹⁴ Przykładami przysłów z komponentem *miód* są: *Kto ma pszczoły, ten ma miód, kto ma dzieci, ten ma smród*. W niniejszym artykule przysłowia podawane są jedynie okazjonalnie, na przykład w celu lepszego zilustrowania danego zjawiska, podobnie jest z derywatami nazwy *miód* i jej obcojęzycznych ekwiwalentów.

Kwestia istoty cech, które nie są ujmowane w definicji, i ich zróżnicowania wymaga komentarza. Anna Pajdzińska (2006: 50) sygnalizuje, że termin *konotacja* może być różnie rozumiany, co wynika z faktu, że konotacje stanowią odzwierciedlenie różnorodnych cech, mianowicie: obiektywnych – drugorzędnych typowych dla każdego przedmiotu z danej klasy i wystarczająco oczywistych, aby je pominąć w opisie znaczenia; obiektywnych – charakterystycznych dla niektórych przedmiotów należących do danej klasy; przypisywanych przedmiotowi przez społeczność.

Z punktu widzenia frazeologii bardzo istotne jest trzecie rozumienie omawianego terminu – odwołuje się ono do wpływów kulturowych, istotnych dla motywacji stałych połączeń wyrazowych (Pamies 2008, 2017). W perspektywie kontrastywnej ważna jest konstatacja Jurija Apresjana (2000: 76), który zwraca uwagę na uwarunkowania konotacji w danym etnosie. Badacz twierdzi, że konotacje „mogą być bardzo nietypowe, „kapyśne” i różnią się znacznie dla tożsamyh lub bliskich znaczeniowo wyrazów różnych języków, a nawet wyrazów jednego języka”.

Rozbieżności te doskonale ilustruje zestawienie dwóch leksemów: polskiego słowa *jaszczurka* i jej włoskiego odpowiednika *la lucertola* (Szerszunowicz 2011: 46). W polszczyźnie, jeśli wyraz ten jest użyty w stosunku do kobiety, staje się nośnikiem konotacji negatywnych. Zastosowanie go oznacza, że dana osoba jest zła, obłudna, fałszywa. Z kolei w języku włoskim, w którym omawiany animalizm określa osoby lubiące opalać się, analizowane określenie nie wyraża negatywnego wartościowania. W słownikach znaczenie przenośne wyrazu *lucertola* opatrzone jest kwalifikatorem *zartobliwy*.

5. ANALIZA FRAZEOLOGIZMÓW Z KOMPONENTEM MIÓD I JEGO OBCOJĘZYCZNYMI ODPOWIEDNIKAMI

Miód to ‘słodka, lepka substancja wytwarzana przez pszczoły z nektaru kwiatowego lub spadzi’ (USJP, 2: 674). W badanych językach słowo *miód* jest składnikiem licznych związków frazeologicznych, w których aktualizują się w konotacje ukształtowane w poszczególnych kulturach. Informacje o wartości symbolicznej omawianego leksemu i przykłady werbalizacji jego potencjału asocjacyjnego w postaci frazeologizmów podaje jeden ze słowników języka włoskiego (DO):

‘simbolo di quanto può conferire un senso di riposante e compiaciuta dolcezza (*luna di m[iele]*) o anche richiamare l’idea di leziosità, spesso non immune da ipocrisia (*avere il m[iele] sulle labra e il veleno nel cuore*)’ (DO: 1272)

[symbol, który może oznaczać poczucie odprężającej słodkości (*miesiąc miodowy*) lub słodycz, często nie pozbawioną hipokryzji (*mieć miód na ustach i truciznę w sercu*)].

Uwzględnienie opisu wartości symbolicznej słowa *miele* i powiązanie go z jednostkami frazeologicznymi pokazuje, że relacja ta ma duże znaczenie w perspektywie językowo-kulturowej i dlatego zasługuje ona na szczególne opracowanie.

Analiza korelacji cech konotacyjnych komponentu *miód* i jego ekwiwalentów z istniejącymi w poszczególnych językach frazeologizmami z tym składnikiem pozwoli na wskazanie asocjacji najważniejszych dla motywacji frazeologizmów. Badanie zabranych stałych połączeń wyrazowych ma na celu ustalenie, które cechy miodu ujawniają się w zebranych związkach frazeologicznych ze składnikiem leksykalnym *miód* i odpowiednikami tego słowa w poszczególnych językach. Badanie semantyki stałych połączeń wyrazowych pozwoliło na wskazanie, które semy potencjalne aktualizują się w omawianych związkach. Do każdego znaczenia asocjacyjnego leksemu MIÓD przyporządkowano następnie frazeologizmy, w których przywołuje on daną konotację.

W pierwszej kolejności zostaną omówione cechy obiektywne miodu, takie jak na przykład konsystencja, oprócz smaku. Frazeologizmy, których motywacja odwołuje się do słodyczy miodu, są bardzo często poli-semiczne: jedno ze znaczeń określa smak, drugie ma charakter przenośny i służy do opisywania cech lub zachowań ludzkich. Z tego powodu smak omówiony zostanie osobno. Trzecią grupę jednostek, w których aktywowane są konotacje leksemu MIÓD stanowią związki, w których konotacje odwołują się nie do samego miodu, ale do zachowań z nim związanych, tj. pracy i biesiadowania.

5.1. KONOTACJE I: CECHY OBIEKTYWNE JAKO PODSTAWA WYKSZTAŁCENIA KONOTACJI LEKSEMU MIÓD

LEPKA KONSYSTENCJA

W polskim frazeologizmie *ruszać się jak mucha w miodzie* aktualizuje się sem asocjacyjny ‘lepkość’ (SFJP, 1: 461)¹⁵. Miód to substancja mazista,

która jest lepka. Jeśli znajdzie się w niej mucha, walczy o życie (Szpiła 2001: 35), próbując się z niej wydostać. Jest to trudne właśnie z powodu lepkości, która sprawia, że ruchy owada są bardzo wolne.

Warto dodać, że podobne konotacje przywołują komponenty *smoła* i *maź*, który występują w wariantach omawianego związku (*ruszać się jak mucha w smole, ruszać się jak mucha w mazi*). We wszystkich przypadkach motywacja frazeologizmów nawiązuje do obserwacji poczynionych przez człowieka, przy czym w jednostce ze składnikiem *miód* jako drugi sem asocjacyjny występuje słodkość – muchy lgną do produktów mających dużą zawartość cukru¹⁶.

KSZTAŁT PLASTRA MIODU

Plaster miodu to wyrażenie, które w podstawowym znaczeniu nazywa dwustronny zbiór przylegających do siebie sześciokątnych komórek, w których pszczoły gromadzą zapasy pyłku i miodu. Komórki te służą również pszczołom do wychowu czerwi.

Połączenie wyrazowe *plaster miodu* wykorzystywane jest jako figuratywne określenie splotu w dzierganiu na drutach oraz nazwa rodzaju płytek chodnikowych przypominających kształtek komórki plastra. Może być zastosowane w odniesieniu do jakiegokolwiek wzoru przypominającego plaster miodu, na przykład nadruku na tkaninie.

Podobnie jak w polszczyźnie omawiane połączenie wyrazowe używane w języku angielskim i włoskim: compositum *honeycomb* oraz wyrażenie *a nido d'ape* również funkcjonują w użyciach przenośnych, nazywając wzór przypominający wygląd plastra miodu (MED: 688; DeM: 1633)¹⁷.

¹⁵ W artykule hasłowym zasygnalizowano możliwość zastąpienia członu czasownikowego innym wyrazem odnoszącym się do ruchu (po czasownikach pojawia się skrótowiec *itp.*), na przykład *wlec się* (SFJP, 1: 461).

¹⁶ Należy odnotować, że omawiane frazeologizmy rejestrowane w *Słowniku frazeologicznym języka polskiego* Stanisława Skorupki (SFJP, 1: 461) można zaliczyć do recesywnej warstwy frazeologii. Jednostka *ruszać się jak mucha w miodzie* uwzględniona jest w *Słowniczku frazeologizmów zapomnianych* (SFZ).

¹⁷ Dmitrij Dobrovol'skij i Elisabeth Piirainen (2005) postulują, aby w analizach kontrastycznych frazeologizmów brać pod uwagę również jednostki leksykalne, zwłaszcza złożone. Chociaż nie spełniają one kryterium wielowyrazowości, często wykazują dużą zgodność semantyczną i stylistyczną ze stałymi połączeniami wyrazowymi, na przykład: pol. *mól książkowy* – ang. *bookworm* (*book* 'książka', *worm* 'robak'), *koziół ofiarny* – ang. *scapegoat* (*to scape* 'uciec', *goat* 'koza'). Słuszność proponowanego przez badaczy podejścia znajduje potwierdzenie w wynikach badań prowadzonych nad jednowyrazowymi obcojęzycznymi odpowiednikami frazeologizmów w językach europejskich (Szerszunowicz 2008).

SŁODKI SMAK

W zasobach frazeologicznych badanych języków występują związki, w których nazwa *miód* użyta jest jako nazwa prototypowego słodkiego pokarmu. W polszczyźnie funkcjonuje porównanie doprzymiotnikowe *słodki jak miód* ‘bardzo słodki’ (WSFJP: 402), we francuskim – *être tout miel* / *être tout soucre tout miel* (dosł. być w całości z miodu / być w całości z cukru i miodu) (LNPR: 1576), natomiast w niemieckim przymiotnik złożony – *honigsüß* *przen. iron.* ‘bardzo słodki’, ‘przymilny, słodki jak miód’ (WSNP: 487). Jednostki te mogą być używane w znaczeniu przenośnym do opisania ludzi i ich zachowań (zob. 5.2).

ZŁOTOBRAZOWA BARWA

Cechą obiektywną miodu jest jego barwa: w zależności od rodzaju miodu może być różna, od niemal białej do ciemnobrązowej. Prototypowy kolor miodu jest podstawą utworzenia wyrażenia takich jak: fr. *le couleur de miel* (dosł. kolor miodu) (LNPR: 1576). W języku włoskim nazwa *miele* funkcjonuje również w użyciu przymiotnikowym (DO: 1272).

We frazeologii badanych języków jednostki aktualizujące konotację barwy są rzadkie. W amerykańskiej odmianie języka angielskiego występuje wyrażenie *honey dip* o znaczeniu ‘ładna blondyneczka o złotobrązowej cerze’ (LNSA: 163).

5.2. KONOTACJE II: CECHY PRZYPISANE NA PODSTAWIE ROZSZERZENIA ASOCJACJI SŁODYCZ

SŁODYCZ, SERDECZNOŚĆ

Miód jest słodki w smaku, co stanowi jedną z jego cech obiektywnych. Słodycz miodu jest podstawą formowania konotacji, które aktualizują się w rozmaitych związkach frazeologicznych. We frazeologii nazwa *miód* jest składnikiem jednostek opisujących słodki smak, na przykład stanowi ona element porównania doprzymiotnikowego *słodki jak miód* ‘bardzo słodki’ (WSFJP: 402).

Użyty figuratywnie komponent *miód* może wystąpić w związkach, które opisują człowieka i jego zachowania, co poświadczają następujące frazeologizmy: fr. *être tout miel* / *être tout soucre tout miel* (dosł. być w ca-

łości z miodu / być w całości z cukru i miodu) 'być słodkim jak cukierek/miód, być słodziutkim' (SIFP: 673). Warto dodać, że w języku niemieckim występuje compositum *honigsüß* *przen. iron.* 'bardzo słodki', 'przymilny, słodki jak miód' (WSNP: 487).

Słodycz miodu wywołuje konotacje pozytywne, które mogą się odnosić do czynności mówienia. Frazeologizmy z komponentem *miód* opisują wypowiedzanie miłych słów, na przykład: pol. *łać komuś miód do duszy/serca / łać miód na czyjeś serce* 'mówić komuś coś bardzo miłego, kojącego' (USJP, 2: 674), ang. *to be honey-mouthed* (dosł. być miodoustym) 'mówić', hiszp. *miel sobre hojuelas* (lit. miód na ciastka) 'miód na serce'¹⁸.

Taki sposób komunikowania się może wynikać z chęci nadawcy do przypodobania się odbiorcy, co poświadczają następujące związki: pol. *mieć miód w ustach* 'mówić komuś pochlebstwa, miłe słowa' (USJP, 2: 674)¹⁹, niem. *jmdm honig ums Maul/um den Bart/um den Mund schmieren* pot. 'podlizywać się komuś' (WSNP: 487, NWiZI: 77).

Niektóre jednostki mogą być używane w obu znaczeniach, tak jak włoskie związki *essere zucchero e miele* (dosł. być cukrem i miodem), *essere tutto zucchero e miele* (być w całości cukrem i miodem) 'być bardzo słodkim, delikatnym, uczuciowym, również ironicznie, często o hipokrycie lub osobie, która stara się uzyskać przebaczenie' (DdM)²⁰.

PRZYJEMNOŚĆ, ROZKOSZ, SZCZĘŚCIE

Wspomniany powyżej niemiecki związek frazeologiczny *kein Honiglecken sein* mający w swoim składzie wykładnik negacji może odnosić się do czynności, która nie jest przyjemna: 'nie być łatwym albo przyjemnym' (WSNP: 487).

Kolejnym frazeologizmem opisującym bycie szczęśliwym jest włoski idiom *nuotare nel miele* (dosł. pływać w miodzie), który przekazuje znaczenie 'być bardzo szczęśliwym, zwłaszcza w życiu uczuciowym; czuć się bardzo kochanym, być obiektem pieśszcót i czułości' (BMQ: 300).

¹⁸ Drugie znaczenie związku jest zbliżone do semantyki polskiej jednostki *wisienka na torcie*.

¹⁹ *Słownik frazeologiczny języka polskiego* podaje wariantywną postać przytoczonego związku z komponentem *miody*: *mieć miody w ustach* (SFJP, 1: 449). Opracowanie to rejestruje również jednostkę *smarować języki miodem* 'powodować, że ktoś wyraża się uprzejmie, mówi przyjemne rzeczy' (SFJP, 1: 449).

²⁰ Wariant jednostki to zwrot *essere tutto zucchero* (DdM).

Czułość i uczuciowość to konotacje leksemu *miód* aktualizowane w wyrażeniach miesiąc miodowy: fr. *lune de miel* (WSFP, 2: 71), wł. *luna di miele* (DeM: 1412). W perspektywie kontrastywnej warto dodać, że ta sama konotacja jest obecna w angielskim compositum *honeymoon* (MED: 688)²¹.

Frazeologizmy z komponentem *honey* konotującym delikatność odnoszą się również do sfery uczuć i seksu: *honey bunny* (I) to określenie ukochanej osoby²², *honey fuck* 'delikatny seks' (I), *honey for hire* pot. eufem. ' prostytutka, dziwka' (LNSA: 164). Aktywność seksualną może również opisywać idiom *dobrać się do miodu* 'dostać coś upragnionego pożądanego i korzystać z tego, napawać się tym' (USJP, 2: 674).

W języku hiszpańskim nie występują frazeologizmy o podobnym znaczeniu, ale warto odnotować poświadczony leksykograficznie wyraz *mieles* (dosł. miody) 'satisfakcja z przedsięwzięcia, działania itp.' (ILE: 800). Atrajencję seksualną może również opisywać polski frazeologizm *ciągnąć/lecieć/lgnąć do kogoś/czegoś jak mucha/muchy do miodu* 'odczuwać pociąg do kogoś/czegoś; związek z kimś/czymś, potrzebować kontaktu z kimś, czymś' (WSFJP: 416).

DELIKATNOŚĆ

Nazwa *miód* konotująca słodycz *per extensium* przywołuje inne pozytywne skojarzenia, na przykład delikatność, łagodność i uczuciowość. Przykłady wyzyskania tej konotacji znajdujemy w następujących związkach: *hacerse de' miel* (dosł. być zrobionym z miodu) zachować się łagodniej niż powinno się postąpić w danej sytuacji, wł. *tutto miele* (dosł. sam miód) 'sam miód' (BMQ: 300) 'o osobie: bardzo słodki, delikatny, uczuciowy; również o stanie w relacji uczuciowej: pełen szczęścia' (BMQ: 300)²³, wł. *essere tutto latte e miele* 'być bardzo delikatnym, uczuciowym (często w odniesieniu do sytuacji, w której ktoś jest miły, aby jakaś osoba mu coś wybaczył lub aby mieć korzyści) (BMQ: 300).

²¹ W języku angielskim wyraz *honeymoon* używany jest również w znaczeniu metaforycznym jako określenie początkowego okresu jakiejś działalności itp. wolnego od krytyki (MED: 688).

²² Wyraz *honey* jest używany w znaczeniu 'kochanie', co motywowało potoczne wyrażenie *honey-do* (dosł. kochanie, zrób to), czyli 'obowiązki domowe'. Związek ten funkcjonuje w amerykańskiej odmianie języka angielskiego (LNSA: 164).

²³ Cytowany słownik podaje również formę *essere tutto miele* (BMQ: 300).

W tym kontekście warto wspomnieć o angielskiej jednostce z rzeczownikiem złożonym *honeymoon*, mianowicie *The honeymoon is over* (dosł. miesiąc miodowy się skończył) o znaczeniu 'krytyka, która była tłumiona w początkowym okresie, na przykład czyichś rządów, zaczyna być wyrażana bez ograniczeń' (PDEI: 177–178).

ATRAKCYJNOŚĆ

W polszczyźnie funkcjonuje frazeologizm *cud miód* (WSJP: 208), który ma liczne warianty, *cud miód (ultramaryna)* (USJP, 1: 484), *cud miód (gabardyna) żart.* 'rzecz, osoba zachwycająca' (WSFJP: 135). Poświadczeń leksykograficznych nie mają inne jednostki omawianego szeregu synonimicznego, na przykład frazeologizmy z dodatkowym komponentem *cud, miód i orzeszki* oraz *cud, miód, malina*, występującym również w postaci zredukowanej *miód, malina*²⁴.

Warto dodać, że podobną funkcję pełni derywat *miodzio* – uniwersalne wielofunkcyjne określenie silnie wartościujące pozytywnie²⁵. Frazeologizm porównawczy *słodki jak miód* może być również używany do wyrażania atrakcyjności opisywanego obiektu, przekazuje on znaczenie 'uroczy, czarujący, ujmujący, rozczulający' (WSFJP: 402).

W języku rosyjskim omawiana konotacja występuje w związkach z elementem negacji: *he meд kmo* (dosł. ktoś nie jest miodem) 'o człowieku, który ma ciężki charakter' (WSFPRRP: 787), *he meд что* (dosł. coś nie jest miodem) 'coś jest takie sobie' (WSFPRRP: 787)²⁶.

Pozytywne konotacje nazwy miód aktualizowane są również w stałym połączeniu wyrazowym opisującym potrawę, które są bardzo smaczne. Jest nim wyrażenie frazeologiczne *miód w gębie* (USJP, 1: 1001)²⁷.

We frazeologii hiszpańskiej wyrażenie *miel sobre hojuelas* (lit. miód na ciastka) oznacza 'coś, co sprawia, że dobra rzecz staje się jeszcze lepsza' (I).

²⁴ Wyszukiwanie za pomocą narzędzia WebCorp pozwoliło uzupełnić ten wykaz o jednostkę *cud, miód, ryba, kit*. W materiale badawczym wystąpiła kontaminacja *cud, miód, ryba, kit i orzeszki (cud, miód, ryba, kit + cud, miód i orzeszki)*.

²⁵ W języku francuskim podobną funkcję pełni leksem *miel* (LLPR: 1576).

²⁶ Synonimem omawianego wyrażenia jest związek *he сахар* (dosł. nie cukier) (ФСРЯ: 240).

²⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego* podaje również wariant *niebo w gębie* (USJP, 1: 1001).

W języku angielskim również występuje stałe połączenie wyrazowe oznaczające atrakcyjną osobę lub rzecz, mianowicie *a honey of something* (I). Konotacja atrakcyjności wywoływana jest przez komponent *honey-pot* 'słoik z miodem' w dwóch związkach, mianowicie *honey-pot areas* 'piękne obszary' (PDEI: 177), *a honey-pot town* 'miasto z dobrą infrastrukturą, najlepszymi szpitalami i szkołami, dobrze utrzymanymi budynkami i parkami', doskonałymi centrami handlowymi i ośrodkami rekreacyjnymi' (PDEI: 177).

Miód jest słodki, więc postrzegany jako atrakcyjne pożywienie dla różnych stworzeń, na przykład much. Obserwacja ich zachowań znalazła odzwierciedlenie w następujących zwrotach frazeologicznych: ang. *like a bee to a honeypot* (MDE: 688)²⁸, pol. *ciągnąć/lecieć/lgnąć do kogoś/czegoś jak mucha/muchy do miodu* *posp.* 'odczuwać pociąg do kogoś/czegoś; związek z kimś/czymś, potrzebować kontaktu z kimś, czymś' (WSFJP: 416), wł. *andare come le mosche al miele* (BMQ: 313).

W angielskich przysłowiach miód – atrakcyjny, bo słodki – skonstruowany jest z octem – nieatrakcyjnym, bo kwaśnym: *You attract more flies with honey than vinegar, Honey catches more than vinger* (I; SPA: 83, 124). We frazeologii włoskiej odzwierciedlenie znalazła obserwacja dotycząca niedźwiedzi, które również chętnie zjadają miód (wł. *essere come l'orso al miele*; I)²⁹.

W angielskim idiomie *a honey trap* (dosł. pułapka z miodem) komponent *honey* jest użyty jako wabik, a więc coś atrakcyjnego, co ma skłonić kogoś do wejścia do pułapki. Omawiany frazeologizm wyraża znaczenie 'zwabienie kogoś, często w aspekcie seksualnym, w celu późniejszego wykorzystania' (PDEI: 177)³⁰.

Warto dodać, że konotacja ta wywoływana jest również przez element rzeczowników złożonych komponent *honey*. Przykładami są *composita honeynet* 'sieć-przynęta na hakerów' (LNSA: 164) i *honeypot* 'przynęta na przestępców' (LNSA: 164).

²⁸ W cytowanym słowniku podano również wariant omawianego frazeologizmu, mianowicie jednostkę *like flies to a honeypot* (dosł. jak muchy do słoika z miodem; MED: 688).

²⁹ We frazeologizmach włoskich zostało również utrwalone spostrzeżenie dotyczące zjadania przez niedźwiedzie gruszek: *invitare l'orso alle pere, lasciare le pere in guardia all'orso*. Warto dodać, że taki wizerunek utrwalają rozmaite teksty kultury, na przykład słoik z miodem stanowi atrybut Kubusia Puchatka – bohatera serii książek dla dzieci autorstwa A. A. Milene'a.

³⁰ Wyrażenie często używane jest w połączeniu *to be compromised in a classic honey trap* (PDEI: 177).

Atrakcyjność miodu konotuje frazeologizm *volere il miele senza le mosche* (dosł. 'chcieć miód bez much) o znaczeniu 'chcieć jedynie najlepszą część czegoś' (L: 312). Związek ten jest jedną z realizacji schematu CHCIEĆ X BEZ Y, w którym X to nazwa produktu uznawanego za atrakcyjny, a Y – nazwa elementu mniej atrakcyjnego, który jest częścią produktu X lub zazwyczaj występuje w jego towarzystwie. Inne przykłady jednostek zbudowanych według tego modelu to: *voler il pesce senza la lisca* (dosł. 'chcieć rybę bez łuski), *voler le carne senza l'osso* (dosł. 'chcieć mięso bez kości) (L: 312)

DOSTATEK

Komponent *miód* występuje w wyrażeniu *kraina mlekiem i miodem płynąca* 'kraj, region żyzny, obfitujący, urodzajny' (WSFJP: 326). Związek ten kwalifikowany jako książkowy w *Wielkim słowniku frazeologicznym języka polskiego* (WSFJP: 326). Ma on pochodzenie biblijne: A widząc boleść jego, zstąpiłem, abych go wyzwolił z rąk Egipcjanów i wywiódł dobrej i przestronnej: do ziemie, która opływa mlekiem i miodem Lb13,28; 14, 8³¹.

Omawiany związek frazeologiczny należy do internacjonalizmów: ma odpowiedniki w wielu językach europejskich, na przykład: ang. *the land of milk and honey, a land flowing with milk and honey* (dosł. 'kraina płynąca mlekiem i miodem') (SPA: 149), fr. *le pays où coulent le lait et le miel* (lit. 'kraj, gdzie płynie mleko i miód') (Pirainen 2012: 188), niem. *das Land, wo Milch und Honig fließt* (dosł. 'kraj, gdzie mleko i miód płyną') (Pirainen 2012: 188), port. *a terra de onde manna o leite e o mel* (dosł. 'kraj, gdzie manna i mleko i miód płyną') (Pirainen 2012: 188).

Wśród jednostek nawiązujących w warstwie metaforycznej do miodu jako symbolu dostatku należy odnotować angielskie wyrażenie *a honey-pot town* (PDEI: 177) o znaczeniu 'miasto z dobrą infrastrukturą, najlepszymi szpitalami i szkołami, dobrze utrzymanymi budynkami i parkami', doskonałymi centrami handlowymi i ośrodkami rekreacyjnymi'. Z kolei w języku francuskim używany jest zwrot *faire son miel de qqch* (dosł. 'zrobić sobie z czegoś miód') 'wykorzystać sytuację z zyskiem dla siebie' (LNPR: 1576).

³¹ Notację leksykograficzną mają również warianty przytaczanego związku: *kraj, ziemia, kraina* itp. *mlekiem i miodem płynąca* (MSBJP: 115).

LATWOŚĆ

Pozytywne konotacje wyrazu *miód* motywowały również stałe połączenia wyrazowe opisujące łatwe do wykonania czynności. Na przykład we frazeologii francuskiej występuje jednostka o charakterze zdaniowym *C'est du miele* (dosł. To trochę miodu) 'to furda; to prosta rzecz (sprawa)' (LNPR: 1576).

Z kolei w języku niemieckim funkcjonuje idiom *kein Honiglecken sein* (dosł. nie być lizaniem miodu), którego komponentem jest rzeczownik złożony *Honiglecken* zbudowany z dwóch słów: *der Honig* 'miód', *das Lecken* 'lizanie'. Frazeologizm ten ma znaczenie 'nie być łatwym albo przyjemnym' (WSNP: 487) i jest używany w języku potocznym.

We frazeologii rosyjskiej również występują jednostki z wykładnikiem negacji. Pierwszą z nich jest związek *he med umo* (dosł. coś nie jest miodem) o znaczeniu 'coś jest takie sobie' (WSFPRRP: 787), drugą – połączenie wyrazowe *he med komu c kem* (dosł. komuś być z kimś nie jest miodem) będące nośnikiem sensu 'komuś jest niełatwo, trudno być z kimś' (WSFPRRP: 787). Podobne wykorzystanie komponentu *miód* znajdujemy w polskim przysłowiu: *Nie miodem życie poi* 'Życie przynosi wiele przykrości, nie układa się łatwo' (SFJP, 1: 449)

HIPOKRYZJA

Frazeologizmy porównawcze z komponentem *miód* i jego obcojęzycznymi odpowiednikami mogą mieć nacechowanie ironiczne: ang. *to be as sweet as honey* (dosł. być słodkim jak miód) 'być nienaturalnie słodkim, być może w celu uzyskania jakiejś korzyści' (PDEI: 177), *sweeter than honey* (dosł. słodszy od miodu) 'bardzo słodki' (I), pol. *iron. słodki jak miód*³². Z kolei w języku niemieckim występuje compositum *honigsüß* *przen. iron.* 'bardzo słodki', 'przymilny, słodki jak miód' (WSNP: 487).

W kilku językach frazeologizmy wykorzystujące konotacje omawianej nazwy mogą opisywać hipokryzję i fałszywą uprzejmość. Takie związki występują na przykład we frazeologii włoskiej: komponent

³² WSFJP podaje również formę *być słodkim/słodziutkim jak cukierek/miód wzmoc.* 'być łagodnym, czułym', *iron.* przesadnie tkliwy, ckliwy, ugrzeczniony' (WSFJP: 136).

il miele 'miód' kontrastuje ze składnikami przywołującymi negatywne skojarzenia, mianowicie *avere il miele in bocca e il rasoio alla cintola* (dosł. mieć miód w ustach i nóż za pasem) 'okazywać wielką przyjaźń osobie, której się nienawidzi i której za wszelką cenę chce się zaszkodzić' (BMQ: 300), *avere il miele sulle labra e il veleno nel cuore* (dosł. mieć miód w ustach i nóż za pasem) 'okazywać wielką przyjaźń osobie, której się nie znosi i której chce się zaszkodzić' (BMQ: 300), *bocca di miele e cuore di fiele* (dosł. usta miodu i serce żółci). W języku angielskim znajdujemy podobne jednostki: *a honey tongue, a heart of gall* (dosł. język z miodu, serce z żółci) 'Język słodki jak miód, a w sercu lód/żółć'³³, a we frazeologii hiszpańskiej zbieżnej motywacji można doszukać się w związku *dejar con la miel en los labios* (dosł. zostać z miodem na ustach) o znaczeniu 'oszukać kogoś' (I).

5.3. KONOTACJE III: DALsze ASOCJACJE

BIESIADOWANIE

We frazeologii polskiej występuje jednostka o charakterze tekstowym, która nawiązuje do spożywania miodu pitnego. Formuła *I ja tam byłem, miód i wino piłem* jest odtwarzalną jednostką kończącą bajki o znaczeniu 'wszystko dobrze się skończyło, a ja byłem tego świadkiem' (WSFJP: 402), którą opatriono kwalifikatorem wskazującym na jej użycie (*baj.*). Z kolei polskie przysłowie opisuje wpływ spożywania miodu podczas biesiady na wygląd i zachowanie człowieka, który pije ten trunek: *Trochę miodu zarumieni, wiele miodu mowę zmieni* (SFJP, 1: 449).

Warto również wspomnieć o nazwach miodu spożywanego jako trunek biesiadny w analizowanych językach. W polszczyźnie i języku włoskim są konstrukcje z pogranicza rzeczowników złożonych i kolokacji, na przykład: pol. *miód pitny*, wł. *vino di miele* (DO: 1272). W pozostałych badanych językach omawiane znaczenie przekazują następujące composita: fr. *hydromel* (LNPR: 1246), hiszp. *hidromel*, niem. *Honigwein* 'miód pitny' (WSNP: 487), wł. *idromiele* (DO: 1272).

³³ Dwie ostatnie jednostki mogą być klasyfikowane zarówno jako przysłowia, jak i idiomy w zależności od przyjętych kryteriów podziału stałych połączeń wyrazowych.

PRACA

We frazeologii rosyjskiej komponent *мед* wywołuje skojarzenia dotyczące pracy związanej z jego produkcją – długotrwałym i skomplikowanym procesem: *капля/частица моего/вашего/их меду есть в чем* (dosł. kropla/cząstka mojego/waszego) ‘ktoś ma w czymś swój udział’ (WSFPRRP: 787). W polszczyźnie konotacja ta aktualizowana jest w przysłowiach *Bez zachodu nie ma miodu, Wielkie to mozoły nim miód zniosą pszczoły* (SFJP, 1: 449).

PSZCZOŁA

W kręgu konotacji leksemu MIÓD występuje również pszczoła: w języku włoskim komponent *ape* występuje w analizowanej już wcześniej jednostce *a nido d'ape* (DeM: 1633). Wyraz pszczoła występuje w kilku polskich przysłowiach, na przykład: *Gdzie jest miód, tam będą i pszczoły, gdzie piękna dziewczyna, tam będą i chłopcy* (PSWP, 21: 299).

6. WNIOSKI

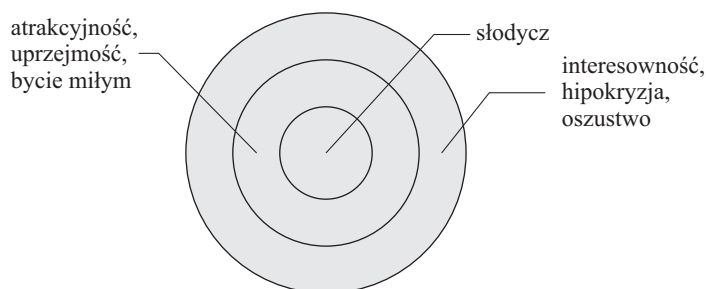
Analiza frazeologizmów z komponentem leksykalnym *miód* i jego różnojęzycznymi odpowiednikami wykazała, że dominująca konotacja to słodki smak. Ta obiektywna cecha miodu była podstawą do dalszego rozwoju potencjału konotacyjnego tego wyrazu. Silnie pozytywny charakter asocjacji słodkiego smaku zadecydował o wykształceniu takich konotacji jak: atrakcyjność, łatwość, serdeczność. Słodki smak oraz odżywcze i medyczne wartości miodu najprawdopodobniej były podstawą powstania konotacji dostatku.

Zestawienie na następnej stronie (Tabela 1) skłania do wysnucia wniosku, że asocjacje mają hierarchiczny układ: podstawową konotacją jest słodki smak, który interpretowany jest jako dobry. Ta waloryzacja stanowi podstawę do rozszerzenia konotacji, które przybierają postać łańcuchów skojarzeń, na przykład: słodycz → delikatność → uczuciowość → rozkosz, słodycz → przyjemność → łatwość, słodycz → serdeczność, uprzejmość, bycie miłym → nadmierne bycie miłym → nieszczerze bycie miłym: bycie interesownym, bycie hipokrytą. Centrum konotacji stanowi słodycz, a dalsze skojarzenia sytuują się w różnej odległości od asocjacji jądrowej, co ilustruje diagram 1.

TABELA 1. Konotacje leksemu MIÓD w stałych połączeniach wyrazowych

KONOTACJE LEKSEMU MIÓD WE FRAZEOLIZMACH					
I		II		III	
konotacje obiektywne		konotacje przypisane		dalsze konotacje	
Cecha	Jakość	Cecha	Mechanizm przypisania / źródło symboliki	Konotacja	Mechanizm wykształcenia konotacji
BARWA	Złotobrunatny	ATRAKCYJNOŚĆ	Wysoki stopień atrakcyjności opisywanych desygnatów	Biesiadowanie	Miód pitny jako typowy napój alkoholowy spożywany podczas biesiad, wizerunek miodu jako trunku biesiadnego utrwalony w tekstach kultury (bajki i baśnie)
KONSYSTENCJA	Lepka, gęsta substancja	DELIKATNOŚĆ	Rozszerzenie pozytywnej asocjacji słodczy	Praca	Obserwacja pracy pszczół, postrzeganie procesu wytwarzania miodu jako złożonego, trudnego i wymagającego wyjątkowej pracy
KSZTAŁT PLASTRA MIODU	Zbiór sześciokątnych komórek	DOSTATEK	Biblijna symbolika miodu	Pszczola	Obserwacja pracy pszczół zbierających nektar kwiatowy
SMAK	Słodki	HIPOKRYZJA	Nadmierna słodczy odbierana jako nieszczerza		
WARTOŚCI ODŻYWCZE / LECZNICZE / ITP.	Duże (wartościowy pokarm, środek wzmacniający)	LATWOŚĆ	Rozszerzenie pozytywnej asocjacji słodczy		
		PRZYJEMNOŚĆ, ROZKOSZ	Rozszerzenie pozytywnej asocjacji słodczy		
		SŁODYCZ, SERDECZNOŚĆ	Słodycz jako podstawowa pozytywna konotacja		

DIAGRAM 1. Koncentryczny układ poszerzonych konotacji słodyczy miodu

We wszystkich badanych językach konotacje leksemu MIÓD są aktualizowane w stałych połączeniach wyrazowych. Różna jest natomiast liczba jednostek, w których uwidaczniają się poszczególne asocjacje.

TABELA 2. Dystrybucja konotacji leksemu MIÓD w zasobach frazeologicznych poszczególnych języków

DYSTRYBUCJA KONOTACJI LEKSEMU MIÓD WE FRAZEOLIZMACH					
I		II		III	
Cecha		Cecha		Konotacja	
BARWA	ang., pol.	ATRAKCYJNOŚĆ	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.	BIESIADOWANIE	pol.
KONSYSTENCJA	pol.	DELIKATNOŚĆ	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.	PRACA	pol.
KSZTAŁT PLASTRA MIODU	ang., pol. wł.	DOSTATEK	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.	PSZCZOŁA	pol., wł.
SMAK	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.	HIPOKRYZJA	pol.		
WARTOŚCI ODŻYWCZE/ LECZNICZE/ IIP.	pol.	ŁATWOŚĆ	ros.		
		PRZYJEMNOŚĆ, ROZKOSZ	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.		
		SŁODYCZ, SERDECZNOŚĆ	ang., fr., hiszp., niem., pol., ros., wł.		

Analiza odzwierciedlenia potencjału konotacyjnego leksemu MIÓD we frazeologii oprócz aspektu teoretycznojęzykoznawczego ma również implikacje praktyczne. Rezultaty przeprowadzonych badań mogą znaleźć zastosowanie we frazeografii: wyraz hasłowy *miód* mógłby być opatrzony krótką definicją uwzględniającą jego najważniejsze konotacje (cf. Pamiś, 2015, 2017).

TABELA 3. Definicja leksemu MIÓD i jego konotacje w opisie frazeograficznym

MIÓD – słodka substancja wytwarzana z nektaru kwiatowego lub spadzi przez pszczoły
 Miód konotuje słodycz, serdeczność, łagodność, łatwość (brak problemów, komplikacji itp.). Może również przywoływać negatywne asocjacje: nadmierna, pełna wyrachowania słodycz, hipokryzja i oszustwo.

Podsumowując, można stwierdzić, że w kulturze śródziemnomorskiej miód miał duże znaczenie kulturowe, co znajduje poświadczenie w tekstach kultury i poszczególnych językach. Analiza zasobów frazeologicznych wybranych języków europejskich pokazuje, że w każdym z badanych języków występują frazeologizmy zawierające leksem MIÓD. Potencjał konotacyjny tego słowa aktualizowany jest w dużym stopniu w podobny sposób: dominantę asocjacyjną stanowi słodycz, wspólnie badanym językom jest wykorzystanie tego słowa w jednostkach opisujących przesadną słodycz i hipokryzję.

BIBLIOGRAFIA

SŁOWNIKI I LEKSYKONY

- BMQ – Quartu B. M., 2000, *Dizionario dei modi di idre della lingua italiana*, Milano.
- DeM – De Mauro T., 2000, *Il dizionario della lingua italiana*, Torino.
- DO – Devoto G., Oli G. C., 2001, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze.
- DdM – *Dizionario dei modi di dire*. <http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/V/volere.shtml>. Dostęp: 27.08.2017.
- ES – Gloger Z., 1900–1903 [1985], *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 1–4, Warszawa.
- I – *Idioms*. <http://idioms.thefreedictionary.com/honey>. Dostęp: 12.08.2017.
- ILE – de la Heras Fernández J. A., Rodríguez Alonso M., 2000, *Intermedio. Lengua española*, Madrid.
- ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, 2000, red. M. Bańko, t. 1–2, Warszawa.

- MED – *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2002, ed. M. Rundell, Oxford.
- MSBJP – Godyń J., 2006, „*Od Adama i Ewy zaczynać*”. *Mały słownik biblizmów języka polskiego*, wyd. II, Warszawa.
- L – Lapucci C., 1990, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano.
- LNPR – *Le Nouveau Petit Robert*, 1993, eds J. Rey-Debove, A. Rey, Paris.
- LNSA – Ratajczak P., 2005, *Leksykon nowego słownictwa angielskiego*, Zielona Góra.
- NWiZI – Wziątek A., br., *Niemieckie wyrażenia i zwroty idiomatyczne*, Wałbrzych.
- PDEI – Gulland D. M., Hinds-Howell D., 2002, *The Penguin Dictionary of English Idioms*, 11th ed., London.
- PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, 1999, red. H. Zgółkowa, t. 1–50, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- SFJP – Skorupka S., 1999, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1–2, wyd. IX, Warszawa.
- SFZ – *Słowniczek frazeologizmów zapomnianych*. <http://słowniczek.org>. Dostęp: 12.10.2017.
- SMiTK – Kopaliński W., 2003, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa.
- SPA – Pajak Cz., 1998, *Słownik przysłów angielskich. Dictionary of English Proverbs*, Poznań.
- SSC – Cirlot J. E., 2000, *Słownik symboli*, przekł. I. Kania, Kraków.
- SSK – Kopaliński W., 1990, *Słownik symboli*, Warszawa.
- SST – Tressider J., 2001, *Słownik symboli*, przekł. B. Stokłosa, Warszawa.
- SFWP – Bąba S., Liberek J., 2002, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- SIFP – Zareba L., 2000, *Słownik idiomatyczny francusko-polski. Dictionnaire idiomatique français-polonais*, Kraków.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2003, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa.
- WSFJP – Mülder-Nieckowski P., 2003, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- WSFP – *Wielki słownik francusko-polski. Dictionnaire idiomatique français-polonais*, 1982, red. J. Dobrzyński, A. Dutka, B. Frosztęga, I. Kaczuba, J. Karna, t. 3, Warszawa.
- WSJP – Dereń, E., Nowak T., Polański E., 2001, *Wielki słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami*, Warszawa.
- ФСРЯ – *Фразеологический словарь русского языка*, 1986, ред. А. И. Молотков, Москва.

LITERATURA

- Apresjan Ju., 2000, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, przekł. Z. Koźłowska, A. Markowski, Wrocław–Warszawa–Kraków.

- Bogusławski A., 1988, *Dwujęzyczny słownik ogólny. Projekt instrukcji z komentarzami*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, Wrocław, s. 19–65.
- Chlebda W., 2001, *Frazematyka*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Dobrovolskij D., Piirainen E., 2005, *Figurative language: Cross-cultural and cross-linguistic perspective*, Amsterdam.
- Jordanskaja L., Mielczuk I., 1988, *Konotacja w semantyce lingwistycznej i leksykografii*, [w:] *Konotacja*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 9–34.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2012, *Miód i jego znaczenie kulturowe w świetle faktów językowych*, „LingVaria”, t. VII, z. 2(14), s. 39–54.
- Lewicki A. M., 1974, *Aparat pojęciowy frazeologii*, [w:] *Z badań nad literaturą i językiem*, red. L. Ludorowski, W. Magnuszewski, Warszawa–Poznań, s. 135–151.
- Lachur Cz., 2004, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Opole.
- Łeńska-Bąk K., 2006a, *Miód: magia i medycyna*, „Kwartalnik Opolski”, nr 2/3, s. 41–63.
- Łeńska-Bąk K., 2006b, *Obrzędowa funkcja miodu*, „Literatura Ludowa”, nr 4/5, s. 31–48.
- Łeńska-Bąk K. (red.), 2007, *Pokarmy i jedzenie w kulturze. Tabu, dieta, symbol*, Opole.
- Nowakowska A., 2005, *Świat roślin w polskiej frazeologii*, Wrocław.
- Pajdzińska A., 2006, *Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów*, [w:] Pajdzińska A., *Studia frazeologiczne*, Łask, s. 48–60.
- Pamies A., 2008, *Comparaison inter-linguistique et comparaison interculturelle*, [w:] *Traduction, proverbs et Traductologie*, ed M. Quitout, Paris, s. 143–156.
- Pamies A., 2015, *Semantic explanations and entry structure in idiom dictionaries*, „International Journal of Lexicography”, No 28, Issue 3, s. 359–361.
- Pamies A., 2017, *The Concept of Cultureme from a Lexicographic Point of View*, „Open Linguistics”, No 3, s. 100–114.
- Pinnavaia L., 2010, *„Sugar and Spice...” Exploring Food and Drink Idioms in English*, Monza.
- Piirainen E., 2012, *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Toward a Lexicon of Common Figurative Units*, New York.
- Skowroński K. P., 2007, *Amerykanizacja polskiej kultury kulinarnej. Przegląd zagadnień*, [w:] *Pokarmy i jedzenie w kulturze. Tabu, dieta, symbol*, red. K. Łeńska-Bąk, Opole, s. 361–381.
- Soares M., 2016, *O saber das abelhas e o sabor do mel: provérbios*, Tavira.
- Szczepankowska I., 2011, *Semantyka i pragmatyka językowa: słownik podstawowych pojęć z zadaniami i literaturą przedmiotu*, Białystok.
- Szczęk J., Kałasznik M., 2015, *„Utracone w tłumaczeniu” – o problemach z tłumaczeniem nazw potraw z języka polskiego na język niemiecki*, „Rocznik Przekładoznawczy”, t. 10, s. 221–241.

- Szerszunowicz J., 2008, *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*, „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 8, s. 175–192.
- Szerszunowicz J., 2011, *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*, Białystok.
- Szerszunowicz J., 2016, *Lakunarne jednostki wielowyrzowe w perspektywie międzyjęzykowej*, Białystok.
- Szerszunowicz J., Vidović Bolt J., 2014, *Kulturowe znaczenie komponentu frazeologizmu a jego międzyjęzykowa ekwiwalencja*, „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 14, s. 195–216.
- Szpila G., 2001, *Opis konotacyjny leksemów w analizie kontrastywnej frazeologizmów*, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 31–42.
- Witaszek-Samborska M., 2005, *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie*, Poznań.
- Wray A., 2008, *Formulaic Language: Pushing the Boundaries*, Oxford.

THE ANALYSIS OF THE CONNOTATIONS OF THE LEXEME HONEY IN PHRASEOLOGICAL STOCK OF SELECTED EUROPEAN LANGUAGES

Summary

The aim of the paper is to conduct a contrastive analysis of the connotations of the lexeme HONEY in phraseological units from selected European languages. The units were excerpted from various lexicographic works. The cultural significance of honey is discussed briefly to shed light on its function in the Mediterranean cultures. The connotation of the name are divided into three categories: I – based on objective features, II – resulting from objective characteristics, mostly sweetness, III – further associations. The phraseological units are analyzed within the framework of this division, so that it could be determined which connotations are employed in particular languages.

Key words: connotation, contrastive analysis, honey, phraseological unit